

Ciril Zlobec

MINILO JE POLNIH TRIDESET LET

Vsak čas, ali še natančneje: vsakemu med nami se *njegov* čas prej ali slej izteče. Če ne na silo, z bolj ali manj ostrim rezom, pa po naravni poti ali po nekem notranjem vzgibu, ki se, če že ne vsem, pa vsaj marsikomu daleč od oči javnosti dolgo pripravlja in je zgolj naključje, kdaj dozori v dokončno odločitev, do katere pa bi v isti obliki lahko prišlo leto ali desetletje prej ali se, po isti logiki, potajilo še za kako leto ali več. Tako se je dogajalo in zgodilo tudi z mano. Nisem vraževeren, pa vendar: okroglim obletnicam v svojem življenju, javnem in intimnem, pripisujem nekakšen simbolni pomen ali jih vsaj občutim kot možnost, včasih kot notranjo nujo za kritičen razmislek o prehojeni poti in samem sebi na njej.

V primeru, o katerem zdaj teče beseda, je ta pot trajala cela tri desetletja: trideset let sem pri Sodobnosti opravljal (smem reči: z ljubeznijo? zanesljivo pa z vso odgovornostjo) ne zmerom lahko delo glavnega urednika, le dve leti manj tudi odgovornega. Če k tem trem desetletjem prištejem še štiri leta aktivnega sodelovanja v uredništvu pod Mitjo Mejakom in, še pred tem, skoraj pet let z Janko Kosom pri Besedi, je to v seštevku vendarle doba, ki presega vse razumne meje in bi si je nikoli ne prerokoval. Že ko sem prebrodil prvih deset let urednikovanja Sodobnosti, sem se sam sebi zdel skoraj nespodoben v tako dolgem vztrajanju. Ta občutek se je potem iz letnika v letnik vse pogosteje ponavljal, postajal zmerom globlji, zmerom ostrejši. Toda vsakokratne razmere v našem kulturnem življenju, v revialistiki pa še posebej, so bile ali se nam zdele...verjel sem prijateljem in sodelavcem, ki so me iz leta v leto prepričevali, naj tudi zaradi *takšnih razmer* vztrajam. Zdaj, po tridesetih letih, mi najbrž ne bo treba dokazovati, da je moja sedanja odločitev psihično in biološko razumljiva, navsezadnje jo lahko utemeljujem, če bi se vsi drugi razlogi pokazali za trhle, celo s fizikalnimi zakoni: še tako odporen material se po določenem času in uporabi utruji.

Upal sem, da bo po *mojih* tridesetih letih prevzel vlogo glavnega urednika prijatelj France Vurnik, v zadnjem letniku odgovorni urednik, s katerim sva več kot vzorno sodelovala. Očitno ima tudi on svoje razloge, da si tega

bremena ne jemlje na svoja ramena. In tako sva bila oba resnično vesela, da je bil na to tvegano pa tudi mikavno pot pripravljen stopiti pisatelj, dramatik, esejist, potopisec in vsestranski svetlovljan Evald Flisar, že drugi mandat uspešen predsednik Društva slovenskih pisateljev, znan po svoji človeški in pisateljski odprtosti. Uredniški odbor je najin predlog soglasno podprl (9. 12. 1998).

Ne pričakujem, s sentimentalno mislijo na teh trideset let, da bo Evald Flisar nadaljeval mojo dosedanjo uredniško prakso: preveč izrazit je kot človek in pisatelj in vztrajen v svojem prepričanju, da bi karkoli za komerkoli prevzemal ali povzemal, poslej bo revija nosila njegovo ime in izžarevala, o tem sem prepričan, njegov pogled na literaturo in na njene možnosti v slovenskem prostoru in našem času. Več kot dve desetletji mlajši od mene in z večletnimi izkušnjami v tujini zagotovo spremlja in doživlja tudi slovensko literaturo drugače kot jaz, najbrž jo vidi v drugačnem nacionalnem, družbenem in splošno kulturnem kontekstu.

S tem bi svoje *poslovilne* besede lahko sklenil in zaželel Evaldu Flisarju srečno pot, toda vseh teh trideset let sem bil v nenehnem stiku z domala nepregledno množico sodelavcev, še več pa je bilo tistih, ki niso nikoli našli svojega pričakovanega prostora na straneh Sodobnosti. Prvim sem dolžan zahvalo, marsikomu med drugimi opravičilo. Pri slednjih me pomirja misel, da za talentirane in vztrajne, ki sem jih prezrl ali jim bil nehote krivičen, Sodobnost pod mojim uredništvom ni bila, na srečo, njihova edina možnost.

Posebna zahvala gre članom uredniškega odbora in (nekdanjega) uredniškega sveta, tudi tistim, ki so se iz njiju med potjo zaradi česar koli umaknili, predvsem pa seveda tistim, ki so z mano najdlje vztrajali. V prijaznem spominu so mi ostali tudi vsi tisti člani, ki jih ni več med nami: Dušan Dolinar, Primož Kozak, Mitja Mejak, Ivan Sedej, Janez Stanič, Bojan Štih, Vlado Vodopivec.

Posebna zahvala gre prof. Avguštinu Pirnatu, ki je vsa ta leta vestno in z ljubeznijo opravljal delo lektorja in korektorja in je bil vsa ta desetletja pri reviji z vsem srcem, ne manj kot najbolj zvesti sodelavci.

Tudi sam sem se v reviji pogosto oglašal kot avtor, po mnenju tega ali onega morda celo prepogosto, vendar z uredniškimi uvodniki se nisem kaj prida obračal ne na sodelavce ne na bralce. Zato podlegam skušnjavi ob tej poslovilni priložnosti: tudi moje urednikovanje je bilo, kot moj notranji, doživljajski vzgib, le potovanje k cilju. K nenehno odmikajočemu se cilju. Verjel sem in občutil, pri sebi in drugih, da so se mnoge velike teme iz preteklosti izpraznile, tako tiste, ki so bile po svojem izvoru zunaj literature (nacionalne, družbene, politične), kot tiste, ki so zmerom bile in ostajajo literatura sama v ožjem pomenu besede (individualno iskanje ustreznega izraza, umetniškega jezika in samega smisla pisanja): v tem času je slovenski pisa-

telj moral, pogosto ne brez težav in travmatičnih blokad, izstopiti iz zmerom bolj razpršene kolektivne nacionalne zavesti, ki je v preteklosti tako pogosto navdihovala in hkrati tudi zavezovala slovenske avtorje, zdaj (že kar nekaj let) smo pisatelji le še razlagalci in izpovedovalci takšne ali drugačne stiske in naš nomadski šotor ni več, ali komaj kdaj, v vznemirljivi bližini resnice sveta in časa, čeprav samo tesnega slovenskega prostora. Nekdanja, vnaprej pričakovana *sporočilnost* in *poslanstvo* literature sta že zdavnaj pokopana preteklost.

Toda pot do te neizbežne osvobojenosti pisatelja od vsega, kar je zunaj njega samega in ni hkrati tudi njegov intimni svet, je bila v slovenskem prostoru dolga in tudi znotraj same literature pogosto konfliktna in nič kaj posebno prijazna.

Glavno in odgovorno uredništvo Sodobnosti sem prevzel, ko so bila medgeneracijska in estetska soočanja zelo izrazita in ostra, pogosto ne samo kot estetsko razločevanje, ampak tudi kot popolno človeško in pisateljsko zanihanje. Po svojem naravnem habitusu in estetskem prepričanju sem bil in ostajam nekje vmes, v nobenem odločilnem spopadu nisem bil ne hotel biti nikoli povsem ne na tej ne na drugi strani. Sem zagovornik kritične sinteze.

Gledal sem, kot pesnik in kot urednik, kako sta pred mojimi očmi zaradi vse manjše preglednosti družbe in civilizacije pa tudi zaradi delovanja bioloških zakonov pri številnih, nekoč nosilnih avtorjih, usihala moč in prepričljivost določene, zlasti nacionalne in socialne tradicije in so hkrati v silovitem tempu pljuskali na površje in v ospredje ter se prav tako hitro drug za drugim sesuvali številni vali in navali najrazličnejših avantgard, od katerih se nobena ni uspela trajneje in prepričljivo povzpeti nad vse prejšnje izkušnje in zavladati pluralnemu estetskemu okusu in nikoli poenotim, pogosto tudi kontradiktornim bralskim potrebam, čeprav v istem času in prostoru. In vendar je bil ta nemir raznih avantgard in njihov spopad s tradicijo v obeh smereh ploden: različnost hotenj in ambicij je pospeševala in širila meje pisateljske svobode, ob hitrem plahnjenju nekdanjih *velikih*, eminentno *slovenskih* tem se je literatura, ne le po zaslugi ali izzivu avantgardnega vrenja, ampak tudi evolucijsko vse bolj odmikala od podedovanih vsebin in nekakšne apriorne, že skoraj etične zavezanosti pisatelja narodu: kljub generacijskemu združevanju (ki deloma še kar traja) ostaja pisatelj zmerom bolj sam s svojim talentom in z vse manj možnostmi ustvarjalnega dialoga z vse bolj nezanesljivim bralcem, ki branja literature in pogovora ali celo kritiškega razmisleka o njej ne jemlje več kot statusno dokazovanje svoje kulturnosti, še manj pa kot zadovoljevanje kakršnihkoli kulturnih, socialnih, nacionalnih, etičnih in drugih potreb.

V tej dinamični razpršenosti in hkratnemu prizadevanju po sestavljanju nove celote je ves čas potekal tudi prikrit eksistencialno literaren in ne le pre-

stižen boj za svoj prostor pod bledim soncem omejenih slovenskih možnosti. Ob primerjavi slovenske s podobno izkušnjo v svetu (kolikor jo pač poznam) sem ugotavljal, da noben, še tako vitalen del s še tako zvenečimi in prodornimi imeni ne more nadomestiti celote. In tako sem pri Sodobnosti skupaj z uredniškim odborom in najožjimi sodelavci poskušal uveljaviti prakso slogovne odprtosti in nadgeneracijsko usmeritev ob kar najširši nazorski in politični kompatibilnosti med njimi. Bil sem in sem še zmerom prepričan, da samo sinteza najboljših posameznih umetniških pisav vseh uveljavljenih in uveljavljajočih se generacij komaj zmore vsaj tisto najnujnejšo antologijsko kvaliteto, s katero se lahko soočamo z drugimi v vse bolj globalni kulturi današnjega sveta in pri tem še zmerom ostajamo, kot posamezniki in kot celota, *slovensko* razpoznavni.

To je bila moja uredniška ambicija, za katero sem imel vso (le redko samo večinsko) podporo uredniškega odbora. Zavedam se, da je to bila in ostaja hkrati tudi najšibkejša stran takšnega koncepta: odsotnost radikalnega, partikularističnega političnega angažmaja, ki je za slovensko revialistiko zmerom veljal skoraj kot nekakšna *conditio sine qua non* kvalitete, zmanjšuje odmevnost še tako dobro urejevanih števil, kajti Slovenci smo vendarle izrazito političen narod. Še več: ideloško razcepljen narod. Narod v nenehnem notranjem političnem spopadu s samim sabo. V kulturi ne manj kot na drugih področjih. Celo ob vsak slog, ob vsak umetniški izraz se prej ali slej prilepi takšna ali drugačna ideološka označitev avtorja in njegovega dela.

To seveda ni bila apolitična drža revije, zelo pogosto smo v njej, tudi z različnih zornih kotov in osebnih izkušenj, obravnavali izrazito politične teme, nacionalne še posebej, vendar - vsaj trudili smo se v tem smislu - v iskanju sinteze nacionalnega interesa, kolikor je takšen interes sploh mogoče splošno sprejemljivo opredeliti.

Kot urednik sem se zavedal, da je to, za kar si pri Sodobnosti prizadevamo, svojevrstna utopija, vendar sem še zmerom prepričan, da je to ena tistih utopij, ki jim je vredno slediti prav zaradi nevarnosti našega tradicionalnega, malodane prirojenega medsebojnega onemogočanja, zanikanja ali celo izničevanja drug drugega, tako da nas je pri vsaki, tudi usodno pomembni stvari zmerom samo polovica, ali še natančneje: dve med seboj sprti polovici, ki druga drugo onemogočata, zanikata, v kriznih trenutkih blokirata, demonizirata. *Samo milijon nas je*, če naj parafraziram Kajuha, celo takrat, kadar bi samo kot celota lahko bili uspešni, domala ob vsaki preizkušnji smo samo polovica naroda res *pravih* proti drugi polovici *nepravih*, skratka: s svojim *narodnim značajem* imamo še zmerom, kljub Kocbekovi optimistični partizanski viziji, kar naprej velike težave. Zato ta moja obsedenost, v kulturi in politiki, vsaj za najnujnejši konsenz na slehernem področju in v celoti narodovega življenja, za akcijsko sintezo najboljšega, ko naj bi si v korist

vseh prizadevali za svojo nacionalno podobo in učinkovitost. Saj ne, da bi se morali vsi pehati za to utopijo, vsaj kdo pa vendarle, sem si vsa ta tri desetletja vneto dopovedoval, ne vse slovenske literarne revije, vsaj ena med njimi pa lahko. Zakaj ne Sodobnost?

Nič kaj posebno novega ne pripovedujem v tem poslovilnem zapisu, marsikatero teh misli sem kdaj že zapisal ali izrekel, vendar se mi zdi prav, da tokrat še enkrat formuliram svoj uredniški credo, ki sem se ga skušal držati vseh teh trideset let pri Sodobnosti, pa tudi v svojem zasebnem in javnem življenju zunaj revialnih okvirov. Ali je bilo to delo razumno in smiselno, je najbrž težko ugotoviti, tudi ne zapisujem tega kot v literarno metaforo nespretno zavito dediščino ali nenaprošeno popotnico svojemu in Vurnikovemu nasledniku Evaldu Flisarju, čeprav se mi je zmerom zdelo, da si v življenju in v literaturi ne stojiva na dveh nasprotnih bregovih, zagotovo pa vsak na svojem. Že ko sem daljnega leta 1966 botroval izidu njegove prve pesniške knjige, zbirke *Symphonia poetica*, sem se tudi sam videl v njegovem *Uvodnem akordu*:

če si
potem bodi

če nisi
ne poskušaj biti

ker ne moreš pretvoriti
rojstva

Verjamem, da bo Evald Flisar ob zvestobi temu svojemu daljnemu vodilu iz mladosti laže in z uspehom krmaril Sodobnost naslednja tri desetletja, s starimi in novimi sodelavci ter z naklonjenostjo starih in novih bralcev.